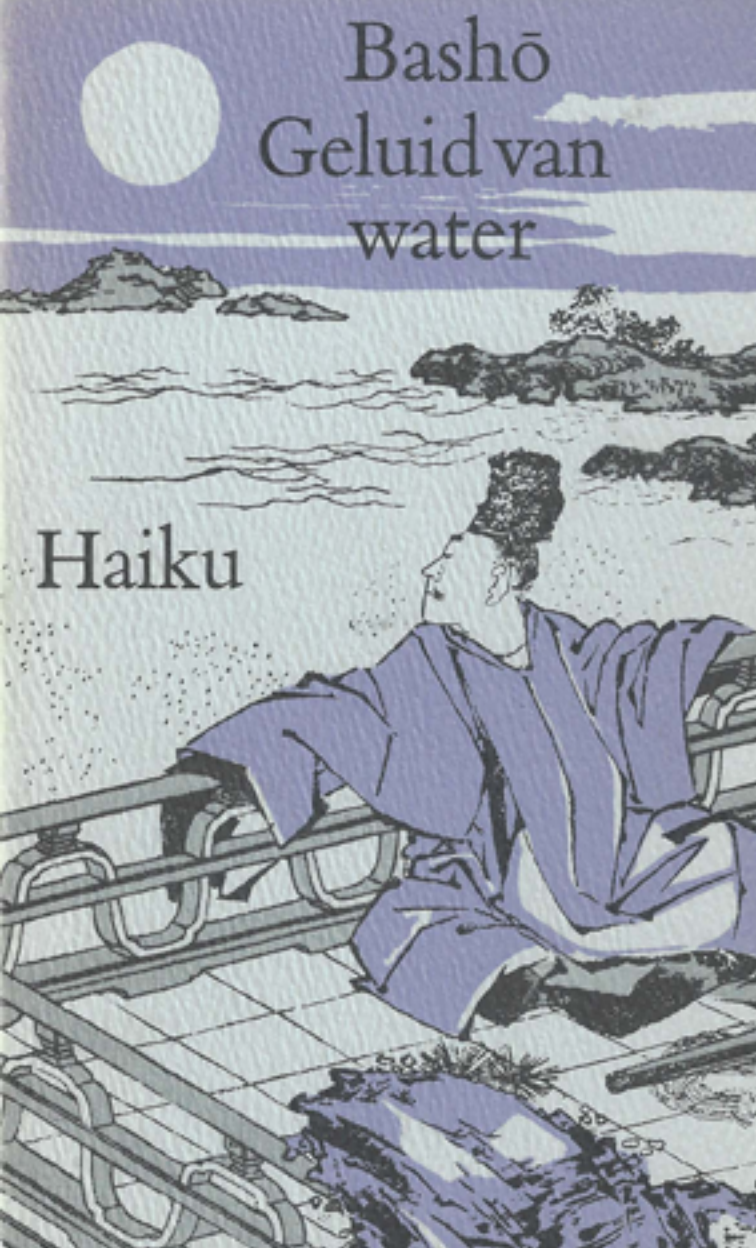

Bashō
Geluid van
water

Haiku

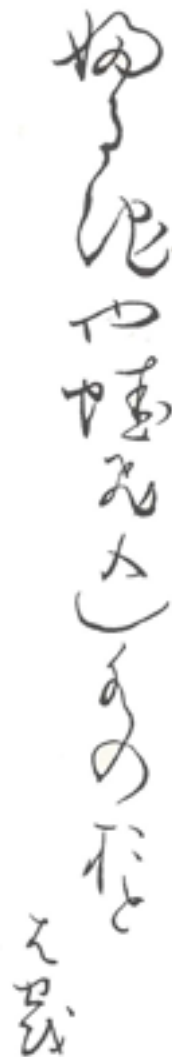
De grote Japanse dichter Matsuo Bashō (1644 - 1694) vernieuwde de dichtkunst van zijn tijd en maakte van een op zich onbeduidend vers als de haiku een belangrijke dichtvorm. Als geen ander slaagde Bashō er in om een hele wereld samen te vatten in drie regels poëzie. Hij streefde naar lichtheid, eenvoud, een één zijn met de dingen en de natuur. Hij werkte aan zijn verzen tot ze een volmaakte vorm kregen en een vanzelfsprekende eenvoud bezaten.

Bashō wilde dat het innerlijk van de dingen zou spreken en in veel opzichten is zijn werk dan ook verwant aan Zen. Zijn haiku en dichtelijke reisdagboeken getuigen van zijn grote meesterschap en hebben nog niets van hun betekenis verloren.

Uit het betrekkelijk kleine oeuvre van Bashō zijn ruim tweehonderd haiku gekozen en uit het Japans vertaald door Henri Kerlen. De inleiding over Bashō's leven en werk en de verklarende noten geven belangrijke informatie over de achtergronden van zijn dichtkunst. Geïllustreerd met houtsneden uit het schildersboek de Meika gafu.

Drs. Henri Kerlen studeerde Sinologie en Japanologie aan de rijksuniversiteit van Leiden en aan de universiteit van Bejing. Eerder stelde hij de bundel 'De maan in bezit' samen uit het werk van de haikumeester Yosa Buson. De kleine bloemlezing 'Een handvol haiku' is een keuze uit drie eeuwen haikuliteratuur. De tanka van Akiko Yosano bundelde hij in 'de talloze treden naar mijn hart'. Al deze uitgaven verschenen bij Uitgeverij Kairos.

De oude vijver -
een kikker springt erin,
geluid van water.

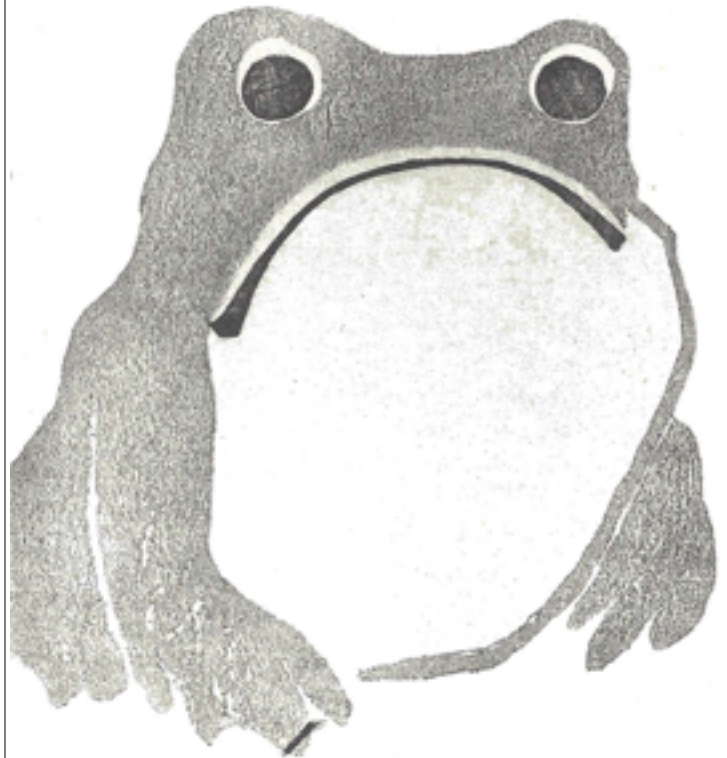
Matsuo
Bashō

Geluid van water Haiku

Vertaald
uit
het Japans
door
H. Kerlen

Soest
Uitgeverij
Kairos

Inhoud

Inleiding
7

Lente
25

Zomer
42

Herfst
59

Winter
80

Noten
95

Bibliografie
109

Inleiding

Japans grootste haiku-dichter Matsuo Bashō is in 1644 geboren als Matsuo Jinshichiro in Ueno. Dit is een klein plaatsje bij het kasteel van de leenheer van Iga, de huidige provincie Mie. Bashō's vader was een lage samurai en naar verluidt calligraaf van beroep. Hij sterft echter wanneer Bashō nog maar dertien jaar is.

In zijn jeugd wordt basho page van de slechts twee jaar oudere Tōdō Yoshitada, de erfgenaam van de leenheer. Er ontstaat een hechte vriendschapsband.

Yoshitada is geïnteresseerd in het schrijven van kettin-verzen en onderhoudt contact met Kitamura Kigin, een vooraanstaand haikai-meester in Kyoto.

Wanneer Yoshitada in 1666 overlijdt, gaat Bashō naar Kyoto. Van de volgende vijf, zes jaar is weinig met zekerheid over Bashō bekend.

In het voorjaar van 1672 trekt Bashō naar Edo, de grote stad. Bashō heeft een door hemzelf samengesteld bundeltje bij zich met het werk van amateurdichters uit Iga. Hij koestert de ambitie haikai-meester te worden: de beroepsdichter die tegen betaling de verzen van zijn leerling-amateurdichters beoordeelt en daarbij suggesties voor verbetering geeft. Ofschoon Bashō enkele trouwe volgelingen om zich heen verzamelt, blijft het grote succes de eerste tijd uit. Een aantal jaren moet hij een onduidelijk baantje bij de drinkwatervoorziening van Edo accepteren

In 1675 komt Nishiyama Sōin, vertegenwoordiger van de Danrin-stijl, naar Edo. Voor korte tijd sluit Bashō zich bij hem aan, maar al spoedig probeert hij tot en eigen dichtstijl te komen. Tegenover de oppervlakkige humor van de Danrin-school stelt Bashō het schrijven van onregelmatige haiku waarbij de invloed van de vaak ernstige poëzie van de Chinese dichters uit de Tang- en Song-dynastie duidelijk aanwijsbaar is.

In 1679 wordt Bashō haikai-meester, maar in de winter van het volgende jaar verlaat hij de drukke stad. Hij trekt zich terug aan de rand van Edo in Fukagawa in een huisje dat volgens de overlevering toebehoort aan zijn leerling Sugiyama Sanpū (1647-1732), een gefortuneerde vishandelaar die hier aan de Sumidarivier kweekvijvers bezit. In 1682 krijgt Bashō van een andere leerling een exemplaar ten geschenke van de *bashō*, een kleine banaan die met zijn kwetsbare bladeren een symbool van het onbestendige is. Al gauw verandert hij zijn schrijversnaam van Tōsei in Bashō. In deze jaren oefent Bashō zen bij Butchō, de abt van een klooster in Kashima die, in afwachting van een gerechtelijke uitspraak, lange tijd in Fukagawa verblijft.

Uit de sterk door de klassieke literatuur beïnvloedde haibun-teksten (ritmisch proza afgewisseld met haiku) die Bashō schrijft, blijkt dat hij in deze periode ten prooi is aan melancholische wereldverzaking, soms vermengd met een zeker gevoel van miskenning.

Bij de grote brand van Edo in 1682 gaat ook het huisje van bashō in vlammen op. Het wordt midden van het volgende jaar herbouwd, maar het gevoel van vergankelijk-

heid, nog versterkt door de dood van zijn moeder, doet Bashō in 1684 besluiten een rondtrekkend leven te gaan leiden - de beste vorm van onthechting. Het geldt dat hij van bewonderaars krijgt gaat meermaals naar zijn oudere broer Hanzaemon die hij regelmatig in het ouderlijk huis in Ueno opzoekt.

Door het reizen leer Bashō de grootsheid van de natuur en de kleinheid van de mens kennen. Tijdens vijf zwerftochten verspreid over de jaren 1684-1689 houdt Bashō dagboeken bij. Ze vormen de literaire neerslag van zijn reizen. Ofschoon men uit deze reisverhalen weinig over Bashō zelf te weten komt, bieden ze de lezer veel meer dan alleen maar een verslag van gebeurtenissen. Dit komt het sterkst tot uiting in *Het smalle pad naar het Hoge Noorden* (1689).

Het is een verslag van een honderdvijfenzestig dagen durende, grotendeels te voet afgelegde tocht van ruim drieëntwintighonderd kilometer naar het noorden van Honshū. Hoewel slechts enkele tientallen bladzijden in vertaling is dit dagboek door de hechte eenheid van proza en poëzie een sybium voorbeeld van haibun. Bashō's grote voorgangers op deze tocht zijn de tanka-dichter en monnik Saigyō (1118-1190) en de renga-meester Sōgi (1452-1502). Bashō wil hen evenwel niet navolgen, maar zoekt de emotie, die door hen bezochte plaatsen bij hem oproepen.

In deze jaren komt Bashō tot een eigen stijl van dichten, de zogeheten *shōfū*. Bashō's haiku geven uiting aan zijn sympathie voor al het bestaande, en zijn vervuld van een

met weemoed verbonden gevoel voor schoonheid. Na zijn reis door het Hoge Noorden formuleert Bashō het begrip *fueki ryūkō*, de ‘onveranderlijke stroming’ waaraan de haiku moet beantwoorden. Het onvernaderlijke in de poëzie is dat wat van alle tijden is; de stroming is de voortdurende vernieuwing in de dichtkunst.

De haiku en de renga van Bashō en zijn kring worden vanaf 1684 regelmatig verzameld in uiteindelijk zeven bundels. Het meest representatief voor de *shōfū* is *De rengenape van de aap* (1691). Behalve renga bevat deze anthologie, naast veertig haiku van Bashō, 340 haiku van 107 andere dichters.

In 1690 en 1691 verblijft Bashō in het gebied ten noorden van Kyoto, maar in de herfst van het laatste jaar keert hij weer terug naar Edo. Bashō toont zich bezorgd over zijn oudste en meest belangrijke leerlingen Takarai Kikaku (1661-1707) en Hatton Ransetsu (1654-1707), nu zelf haikai-meesters. Zij laten zich opnieuw in met minder serieuze poëzie.

Maar ook de Bashō-stijl lijkt een maniertje te worden. Bashō introduceert nu het begrip *karumi*, ‘lichtheid’ of ‘lichtvoetigheid’. Uiterste eenvoud en natuurlijkheid van uitdrukken zijn het deus. Niet alle leerlingen kunnen Bashō in deze nieuwe opvatting volgen en een enkeling keert zich van hem af. De bundel *Een zak bontskool* (1694) is representatief voor de *karumi*-stijl.

Bashō heeft altijd een zwak gestel gehad en is vroeg oud, maar nu begint hij echt problemen met zijn gezondheid te krijgen. Armoede en sterfgevallen in zijn omgeving ver-

ergeren zijn toestand. Begin 1694 begeeft Bashō zich opnieuw op reis, ditmaal in gezelschap van de zoon van de wat raadselachtige non Jūtei, mogelijk een jeugdvriendin van Bashō. Tijdens zijn afwezigheid komt zij in Bashō's huisje te overlijden.

Aangekomen in Osaka wordt Bashō ernstig ziek. Uiteindelijk sterft hij aan dysenterie. Overeenkomstig zijn wens begraaft men zijn stoffelijk overschot in de Gichūji-tempel in Zeze aan het Biwa-meer.

Bashō's roem is na zijn dood nog groter dan bij zijn leven. Zijn positie als grootste haiku-dichter wordt door latere generaties, met uitzondering van Masaoka Shiki (1867-1902), nimmer betwist.

De zeventien-lettergreppige haiku vindt zijn oorsprong in de renga, het kettingvers.

In de dertiende eeuw is onder de hof- en krijgsadel van Japan de gewoonte ontstaan om lange renga te schrijven. De meest vaardige van een klein groepje aanwezigen geeft een *bokku*, een openingsvers van 5,7,5-lettergrepen. Vervolgens voegt men hier om beurten schakels van 7,7- en 5,7,5-lettergrepen aan toe. In de loop van de tijd zijn ongeveer dertig typen renga ontstaan, variërend van drie tot duizend en zelfs tienduizend schakels. De belangrijkste vorm heeft honderd schakels. In de loop der tijd worden de voorschriften voor het schrijven van schakelverzen steeds omvangrijker. Deze regels behelzen o.a. het gebruik van seizoenswoorden, snijwoorden en de plaats waar een maan- of een bloemenvers moet komen.

文晁

De opeenvolgende schakels schrijft men door associatie van concrete zaken, *monozuke* genaamd. De *Tsukubashū* (1356) van de voroanstaande hofdichter en politicus Nijō Yoshimoto (1320-1388) geeft voorbeelden van schakelparen en enkele hokku. Door dit werk kreeg de renga aan het hof dezelfde status als de tanka.

Men onderscheidt twee stijlen: de serieuze die de poëtische idealen van de tanka voortzet, en de humoristische of haikai-stijl. De tanka propageerde op zijn hoogtepunt *ushin* (ontroering en overtuiging van gevoel) en *yugen* (mysterie en diepte; het onuitgesproken gevoel van de dichter). Een knap voorbeeld van de renga als poëtisch uitdrukingsmiddel is de renga in honder verzen *Drie dichters in Minase* (1488), geschreven onder leiding van de door Bashō zeer bewonderde Sōgi.

De humoristische haikai-renga is minder aan regels onderworpen dan de serieuze vorm en werd daardoor snel populair als gezelschapsspel van de krijgsadel.

Uiteindelijk verdrong de ‘vrije’ renga de op de tanka geïnspireerde vorm vrijwel volledig.

De *Inutsukubashū* van ‘de vader van de haikai’ Yamazaki Sōkan (?-1553?) is illustratief voor de ‘volkse’, vaak spotte humor van de haikai-renga. Sōkan keerde zich tegen ieder gebruik van regels, maar hechtte wel veel belang aan het gebruik van seizoenswoorden. Zijn verzen zijn in spreektaal geschreven. Sōkan geeft ook voorbeelden van op zichzelf staande hokku, openingsverzen. Dit zijn de eerste haiku, een woord dat overigens pas aan het eind van de negentiende eeuw wordt gebruikt. (Tot dan toe

gebruikt men voor haiku, enigszins verwarrend, ook haikai. Haikai kan dus duiden op humoristische renga of op renga en haiku in het algemeen.

Ook de in Kyoto werkzame Matsunaga Teitoku (1571-1653) heeft grote invloed op de ontwikkeling van de haiku gehad ofschoon hij eerder een veelzijdige geleerde was dan een groot dichter.

Teitoku introduceert het gebruik van passages uit de klassieken, de tanka-literatuur en Chinese en Japanse verhalen bij het schrijven van haiku. Een lijst met de niet eerder in de tanka gebruikte Sino-Japanse en spreektaalwoorden moet het schrijven van haiku vergemakkelijken. Teitoku komt hiermee tegemoet aan de behoefte aan een eenvoudiger dichtstijl voor de maatschappelijke steeds belangrijker burgerij. Deze poëzie krijgt spoedig geheel de overhand.

Ofschoon Teitoku probeert de haiku een zeker literair prestige te geven, vormen zijn verzen meestal een om het komische effect geschreven woordspel. Als de dichtstijl zijn aantrekkingskracht verliest maakt deze plaats voor de Danrin-school, gepropageerd door de uit Osaka afkomstige Nishiyama Sōin (1605-1682).

Bashō is een tijdlang leerling van Teitoku’s volgeling Kitamura Kigin (1624-1705) geweest, maar stapte naar Sōin over toen deze in 1675 naar Edo kwam. Op het gebied van de renga stelt Sōin voor de schakels te schrijven op grond van associatie en betekenis, *kokorozuke*. Voor de haiku betekent zijn dichtstijl een vergaande vereenvoudiging en bovendien houdt men zich vaak niet eens aan

de 5,7,5-vorm. Sōin's thema's en taalgebruik zijn die van het volk. Zijn haiku vormen parodieën op klassieke tanka of bestaan uit speelse spitsvondigheden en onverwachte vergelijkingen:

Een regel Hollands
schrijven ze aan de hemel.
de wilde ganzen.

Nishiyama Sōin

Ook de Danrin-stijl ontaardt weldra in een woordspel. Vaak lijken haiku meer op proza dan op poëzie. Van Sōin's leerling, de als romanschrijver bekende Ihara Saikaku (1642-1693) wordt vermeld dat hij eens op een dag meer dan twintigduizend haiku dichtte!

Als reactie op de Danrin-school introduceren Bashō en anderen omstreeks 1682 de *kanshichō*: de toon van het Chinese vers. Het doorbreken van het 5,7,5-patroon is eerder regel dan uitzondering. Vaak is een haiku een regelrechte vertaling of bewerking van een regel uit de klassieken of een Chinees gedicht. Is de poëzie van Teitoku en Sōin volks en op de wereld gericht, in de Chinese poëzie wil men zich dikwijls juist onthechten en z'n zuiverheid in armoede hervinden. In deze jaren leidt ook Bashō in Fukagawa het leven van een kluizenaar.

De Chinese stijl is prominent aanwezig in de door Kikaku samengestelde bundel *De lege kastanje* (1683). Na 1685 komt aan deze stijl evenwel snel een einde en later werkt

Bashō zelfs een aantal van deze verzen om tot regelmatige haiku.

Het typisch Chinese woordgebruik en de structuur van de door het Chinees beïnvloede haiku gaan in vertaling natuurlijk verloren. Ongeveer een vijfentwintigtal van de in deze bloemlezing opgenomen haiku zijn in het origineel onregelmatig (bijv. pag.35b; 51b; 67d; 72b en d).

In haibun-teksten worden soms Chinese en Japanse dichtregels geciteerd en gaan dan meestal als een klein miniatuur aan de haiku vooraf. Een goed voorbeeld is de haibun-tekst bij Bashō's haiku:

Roeiriemen slaan de golven
en mijn ingewanden bevrozen
tranen, deze nacht.

'Ik kwijnde weg in mijn grashutje aan de Mimata (waar deze samenvloeit met de Sumida, H.K.) in Fukagawa. In de verte zag ik de Fuji en voor mij de boten die duizenden mijlen ver varen. In het eerste ochtendlicht waren er witte v=golven achter het spoorloos verdwijnend schip. De wind streek door de verdorde riethalmen en langzamerhand werd het avond. Ik treurde met de maan boven mij over mijn legen wijnbeker. Tegen mijn kussen gekropen beklaagde ik mijzelf met mijn dunne deken'.

Hierin heeft Bashō de volgende dichtregels verwerkt:

Het raam is gevuld met de sneeuw die al honderden

jaren op de bergen in het westen valt. Voor de poort
liggen de schepen die duizenden mijlen ver naar Wu
in het oosten varen.

Du Fu (712-770) - Jueju

Die wereld van ons,
waarmee vergelijk ik haar?
Met het witte zog
achter een boot die spoorloos
in het ochtendlicht verdwijnt.

Mansei (achtste eeuw) - Shuāishū

De wind ritselt op zijn weg
door verdorde riethalemen...

Saygyō (1118-1190) - Shonkokokinshū

Leef toch eens mens, naar hartelust
en geniet ten volle je geluk!
Laat nimmer de gouden wijnbeker
leeg voor de maan staan.

Li Bai (701-762) - Jiang jin jiu

Tegenwoordig kent men Bashō in de eerste plaats als
schrijver van haiku en reisverhalen, maar zelf zag hij zich
vooral als een renga-meester:

‘Onder mijn leerlingen zijn er velen die niet voor mij on-
derdoen in het schrijven van hokku (=haiku), maar op het
gebied van de haikai (=renga) ben ik de beste’(Kyoroku:
Uda no hoshi, 1702). Tijdens zijn zwerftochten werd Bashō

veelvuldig uitgenodigd deel te nemen aan renga-sessies en
veel haiku in de reisverhalen zijn herschreven openings-
of schakelverzen.

Bashō toonde een uitgesproken voorkeur voor de *kasen*,
een renga met zesendertig schakels. Rond 1685 weet de
kasen de renga met honderd verzen vrijwel geheel te ver-
dringen.

Bashō's voorschriften voor het schrijven van *kasen* zijn niet
al te strikt. Voor de associatie van de schakels komt hij
met het begrip *nioizuke*, ‘geur toevoegen’. Niet meer de
betekenis, maar het ‘achterblijvende gevoel’ wordt door
het volgende vers overgenomen. Renga en haiku verschil-
len in meerdere opzichten van elkaar. Niet alleen wordt
een renga in één keer geschreven en is bij een haiku her-
schrijven mogelijk, maar de traditie bepaalt ook dat er
voor renga en haiku verschillende thema's bestaan: ‘Wil-
gen in voorjaarsregen’ is bij uitstek een thema voor renga,
‘kraaien die naar slakken pikken’ een thema voor haiku
(Sansōshi).

Ook de artistieke idealen verschillen. *Yūgen*, het gevoel dat
niet wordt uitgesproken en iets droefs heeft, vindt men in
tanka, renga en het Nō-toneel. *Sabi*, sobere eenvoud, en
wabi, de weemoedige schoonheid van het onvolkomene
dat geen verdere wensen koestert behoren tot het domein
van de haiku van Bashō en zijn afkomstig uit zen en het
filosofisch taoïsme.

Bashō's poëzie streeft naar *fuga*, de in de natuur beslo-
ten ‘elegantie’ die staat tegenover *zoku*, het prozaïsche en
volkse van zijn voorgangers. In Sansōshi zegt Bashō: ‘*Fuga*

(lees: de haiku-poëzie) van de meester verust op twee gedachten: eeuwige onveranderlijkheid (*fueki*) en verandering met de tijd (*ryūkō*). Ze berusten op één en hetzelfde beginsel: de echtheid van de poëzie'. De echtheid van een vers is de dichtelijke inspiratie, de ontroering van de dichter. *Fueki* is de eeuwige poëtische waarheid (bijv. pag. 66d); *ryūkō* de eindeloze verandering van de natuur en in de poëzie de verandering van dichtstijlen (pag. 64d. Katoenpluis zien als bloemen is iets nieuws). Deze verheven opvatting van de poëzie sluit de ogen voor al het lelijke in de wereld, maar wijst een milde humor niet af.

Vaak bestaan Bashō's haiku uit het samenbrengen van twee of meer zaken die men doorgaans niet met elkaar in verband brengt. Veel haiku zijn geschreven als gelegenheidsverzen, maar laten zich ook als een op zichzelf staand natuurvers lezen (bijv. pag. 55a en c; 65c; 83c).

Het begrip *karumi* (lichtheid) in Bashō's latere periode houdt een terugkeer in naar het leven van alle dag. Het is de aanvaarding van de wereld zoals die is. *Karumi* vraagt uiterste eenvoud van observatie en taalgebruik (bijv. pag. 29a; 51a; 69a en 92c). Deze stijl leidt echter gemakkelijk tot banaliteiten.

Bij zijn leven is geen enkel boek met alleen werk van Bashō zelf verschenen. Zelfs de reisverhalen bevatten ook haiku van reisgenoten en anderen. Direct na zijn dood worden pogingen ondernomen om de op zijn zwerftochten bij zijn gastheren achtergelaten haiku bijeen te brengen. Het eerste verzameld werk van Bashō's

haiku (1695) bevat vijfhonderd verzen. Anderen schrijven over Bashō's overlijden of noteren hun herinneringen aan hem. Mukai Kyorai of Hattori Dohō (of Tohō) brengen Bashō's uitspraken over poëzie bijeen in respectievelijk *Kyoraisho* (1704; gedrukt in 1775) en *Sansōshi* (1706; pas in 1776 uitgegeven). Dohō is ook de samensteller van de betrouwbare *Verzamelde hokeu van Bashō* (1709), maar deze bundel met 550 verzen is nooit uitgegeven. Kort na zijn dood verschijnen de reisverhalen voor het eerst in druk (1702-1710, het *Saga dagboek* pas in 1752). Van groot belang voor de studie van Bashō is het werk van de uit Kyoto afkomstige Chōmu. Zijn uitgave in 1774 van Bashō's haiku (waarvoor hij gebruik maakte van Dohō's manuscript) bevat 750 verzen en werd het uitgangspunt voor latere edities.

Rond 1790 begint men met het samenstellen van Bashō's verzameld werk. In de voorafgaande decennia was als gevolg van de door haikai-meesters als Yosa Buson gepropageerde 'terugkeer naar Bashō' veel materiaal tevoorschijn gekomen. Niet alles is veen betrouwbaar: van een verzameling van Bashō's brieven uit 1790 bleek later een derde deel vals te zijn. De twintigste eeuw heeft een enorme groei van Bashō-literatuur te zien gegeven. Iedere Japanse uitgeverij met een klassieke reeks heeft wel een eigen geannoteerde uitgave van Bashō's haiku en reisverhalen.

Voor onze bloemlezing is gebruik gemaakt van de Bashō-editie van Nakamura Shunjo die is samengesteld uit zo'n zevenhonderd publicaties uit de periode 1662-

1867. Van ongeveer 980 haiku (varianten niet meegerekend) staat vast dat ze van Bashō zijn, van vijftig haiku is dat vrij zeker. De door ons vertaalde haiku komen alle uit deze twee groepen. De eventuele bijschriften die het thema van de haiku aangeven of de omstandigheid waaronder de vers is ontstaan vermelden, werden weggelaten of in de noten verwerkt. Ongeveer driekwart van Bashō's haiku zijn geschreven na 1684, het jaar van zijn eerste reis. Bijna tweevijfde van de hier opgenomen verzen is afkomstig uit de reisverhalen.

In de loop van de tijd zijn nog vijfhonderd haiku aan Bashō toegeschreven, maar de herkomst van deze verzen is onzeker. Van een andere vierde groep van tweehonderd haiku zijn ook andere schrijvers bekend. Mogelijk gaat het hier grotendeels om overschrijffouten. In sommige westerse vertalingen zijn onder Bashō's naam ook haiku opgenomen die tot deze twee laatste groepen behoren. Voor onze uitgave is daar vanaf gezien.

Henri Kerlen

Haiku

Lente

Nieuwjaarsdag -
als een avond in de herfst
lijkt zijn eenzaamheid.

Jaar in jaar uit
krijgt de aap steeds hetzelfde
apemasker op.

*

Het voorjaar ving aan -
bergen en dalen slechts
negen dagen oud.

Zal ik wolkenver
van jullie gescheiden zijn?
Een eend, voor altijd weg.

*

De witvis opent
zijn gitogen in het net...
van Boeddha's leer.

*

Boeddha's sterfdag -
rimpelhanden vouwen zich,
bidsnoerkralen tikken.

Naar de oude stroom
werpt de wilg koket een blik...
zijn knoppen zwellen.

*

Voor het voorjaar is
met maan en pruimebloesem
reeds alles gereed!

Wees maar niet bezorgd!
Ook de baai kent zijn voorjaar -
bloesem kroont het tij.

Zou ik ze pakken,
de witvis in 't wier bijeen,
dan schoten ze weg.

Knollen zijn geplant
en rond de poort woekert wild
jong kleeftkruidgroen.

Groene wilgen slepen
hun takken door de modder
als het water valt.

*

Pruimebloesemgeur -
en opeens verschijnt de zon
over het bergpad!

Wilde perziktooi -
eerste bloesem van een kers
prijkt er tussen door.

Aan de pruimeboom
is een nieuwe loot ontstaan -
vol van bloesempracht.

*

Terug keren
tal van herinneringen -
o kersenbloesem!

Bloesems in volle bloei -
flanerende getrouwde vrouwen,
slenterende monniken.

Van welke bomen
de bloesems zijn weet ik niet,
maar wat geuren ze!

*

Een wolk van bloesem,
De tempelklok - uit Ueno?
Of Asakusa?

*

Een dorp zonder klok -
wat doen ze in het voorjaar
als het avond wordt?

*

De nachtegaal -
is hij de ziel van de wilg,
sierlijk in zijn slaap?

*

Het dorre grasveld -
er hangt al een warme waas,
één of twee duim dik.

Rode pruimebloesem -
vóór haar te zien verliefd door
het juweelgordijn.

*

Eeuwige zwerfkraai -
bij mijn eigen oude huisje
staat de pruim in bloei!

*

Ach, de eikeboom -
hij staat zo onverstoorbaar
tussen de bloesems!

*

Slechts een paar vlinders
fladdren in het zonlicht
op het open veld.

Een nachtegaal -
ergens achter de wilgeboom
en vóór de struiken.

Klokgelui sterft weg,
maar bloesemgeur klinkt verder
in de avondschemer.

*

Iets lieflijks hebben ze
langs het bergpad waar ik loop -
de wilde viooltjes.

Dichter bij de hemel
dan de leeuwerik, rust ik uit
op de bergpas!

Het is zijn voorkeur!
de vlinder is gaan zitten
op gras dat niet geurt.

*

Nu wordt ik echt oud...
het zand in het zeewier knarst
tussen mijn tanden.

Midden op het veld,
zonder dat iets hem hindert,
zingt de leeuwerik.

Wanneer je goed kijkt
bloeit er een herderstasje,
vlak voor het hek.

Op het koolzaadveld:
mussen met kopjes of ze
de bloemen bekijken.

Zingen, alsmāar zingen -
de dag is nooit lang genoeg
voor een leeuwerik.

Word wakker, sta op
en wees voor mij een vriend:
slapende vlinder!

Spaar de paardevlieg
die daar in de bloesem speelt -
mijn musse vrienden!

*

Het muizenest piept
alsof het in gesprek is
met het mussekroost.

Krols kattegejank -
weer stil: het troebel maanlicht
in het slaapvertrek.

錦水亭

Verliefd loopt de kat
zommar rond te stappen vóór
het braaf hondebeest.

Is ze mager door
restjes gerst of ook door liefde,
mevrouw de kat?

*

Van alle kanten
warrelen kersebloesems
in het Biwa-meer.

Een nacht zonder maan -
klaaglijk roepen pluvieren,
hun nest verloren.

*

De voorjaarsregens -
door het dak lekken druppels
op het bijennest.

Voorjaarsregen glijdt
over bomen naar beneden
en wordt fris bronvocht.

De oude vijver -
een kikker springt erin,
geluid van water.

*

De lente gaat heen,
maar aan de baai van Waka
haalde ik haar in.

Zachtjes dwarrelen
kerriablaadjes bij 't geraas
van de waterval.

*

Zomer

De lente gaat heen -
vogels fluiten en tranen
in visse-ogen.

Witte papaver -
de regen die 's winters viel
zal nu bloem zijn.

Een irisbloem groeit
op de rand van het dak door
een sardientjeskop.

*

Een koekoek -
zijn roep strekt zich uit over
het watervlak.

Een vos sluipt heimelijk
in het duister van de nacht
door een veld meloenen.

*

Zelfs de berg verhuisde
en kwam in de tuin te staan -
zomer-woonvertrek.

*

Een klein krabbetje
klimt langs mijn been omhoog -
helder is de beek!

Heerlijk verkoelend
in de groene rijstvelden
murmelt het water.

In de duisternis
greep ik dwaas in een doornstruik -
die vuurvliegjes ook!

*

Overdag gezien
blijkt zijn nekje rood te zijn,
de kleine vuurvlieg!

De koekoek roept maar,
zelfs tijdens het vliegen nog
altijd vol ijver.

Wind van de Fuji
op mijn waaier genomen:
Edo's souvenir.

Steek het veld maar over
en leid mijn paard naar daar
waar de koekoek roept.

仲雅

De stokroos keert zich
naar waar de zon moest schijnen -
regen in juni.

De zomerregens
verzamelend snelt hij voort -
de Mogami-rivier.

De zomerregens
hebben hem niet verborgen,
de Seta-brug.

Een koekoek roept -
door de hoge bamboe dringt
het licht van de maan.

Lang zijn mijn haren -
en mijn gelaat is asgrauw -
de zomerregens

*

Door zomerregens
zijn de kraanvogelpoten
korter geworden.

*

De zomerregens -
ziek geworden zijderups
op het moerbeiveld.

De hete zonnebol
heeft hij meegevoerd naar zee...
de Mogami-rivier.

Rotsazalea's -
rood gekleurd door de tranen
van de koekoek.

*

Een vis neemt een duik,
midden in de frisse bries -
reinigingsrite.

*

De Oi-rivier -
smetteloos op de golven
de zomermaan.

Laatste zomermaand -
wolken rusten op de top
van de Arashi.

Eiland na eiland -
in duizenden scherven,
de zomerzee.

*

Een koekoek vliegtw weg -
waar hij tot een stipje wordt
ligt een ver eiland.

Overal stilte!
Het getsjirp van de cicaden
dringt de rotsen in.

De tempel van Suma -
in de schaduw van de bomen
hoor ik een fluit spelen.

*

Witte papaver -
als aandenken laat de vlinder
een vleugel achter.

*

Gras in de zomer -
van de dromen der krijgers
rest alleen dit nog.

*

Zelfs de houtspechten
lieten dit huisje ongemoeid
in het zomers bos.

*

Een nachtegaal
tussen jonge bamboeshcuten
bezingt de ouderdom.

De inktvisventer -
teloor gaat in zijn geschreeuw
de roep van de koekoek.

Een bij woelt zich uit
het diepst van de pioen naar buiten -
vol van tegenzin.

*

Deutzia-bloemen -
met z'n donkere takken hangt
de wilf over hen heen.

*

Octopus in de val -
in 't licht van de zomermaan,
een vluchtige droom.

*

美杜人

De zon is smoorheet -
op het water geen rimpel,
roerloos de bomen.

Zouden ook de pluksters,
achter theestruiken verborgen,
de koekoek horen?

De Kiyotaki -
blauwgroene dennenaalden
vallen in zijn stroom.

Avondzonnegloed -
koelte vond ik bij de kers,
‘t water droeg bloesem.

*

Op kleine anjers
druppelt de dauw in tranen
uit de kamferboom.

*

In mijn huisje
zijn de muggen klein en stil -
al wat ik bieden kan.

Geen mens ontdekte
de kaarsjes van de kastanje
boven de dakrand

*

Vallen er naalden
door de wind in de pijnboom?
Het water is koel.

De korenaren -
zingend kleurt de leeuwerik
ze met zijn tranen.

*

Weldra gaan ze dood -
maar in het cicadengetsjirp
wijst nog niets daarop.

Dronken te slapen
naast de bloeiende anjers,
op kiezelstenen.

*

Boven het meer
treuren ze om de warmte -
de stapelwolken.

Arashiyama,
het bamboebos is zo dicht!
De wind trekt zijn spoor.

Heerlijk ze te zien;
doch een triest gevoel is nabij -
de aalscholver-boten.

*

Herfst

Eerste herfstdagen -
de zee en de rijstvelden
van eenzelfde groen.

Nog staat rood de zon
meedogenloos te gloeien ...
maar de herfstwind ruist.

Zelfs het kattenbeest
van papier-maché weet het:
vanochtend is het herfst.

*

Reeds waait de herfstwind -
maar nog altijd zijn ze groen,
de kastanjabolsters.

Zo koel als dat voelt:
met de voeten tegen de muur
een middagdutje doen!

In de koeiestal
broeit de hitte nog donker -
gonzende muggen.

Orchideeëngeur -
de vleugels van een vlinder -
krijgen een parfum.

*

De eerste paddenstoelen,
mog maar een paar dagen oud -
de dauw van de herfst.

Chrysantengeur -
in Nara al die oude
boeddhabeelden.

*

Glinsterdruppels dauw -
geen laat de struikklaver los,
buigend in de wind!

Wanneer ik dauw raap,
gefallen van de Chrysant:
broedknoppen van de yam.

De rijst werd geoogst -
in een hoek van het veld klinkt
de roep van snippen.

De hele herfst door
zal de vlinder wel drinken
van chrysantendauw.

*

Alsof de nacht ook
over valkeogen viel,
roepen de kwartels.

*

Kind van arme lui -
onder het pellen van de rijst
kijkt hij naar de maan.

*

Wolken gunnen hem
af en toe een moment rust,
kijkend naar de maan.

In de vissershut
zitten tussen de garnalen
een paar krekeltjes.

*

Een libel tracht
vergeefs te blijven zitten
op een sprietje gras.

Herfstlover valt af -
het kerseblad rust licht op
mijn cypressehoed.

Ze dragen bloemen
in het licht van de herfstmaan -
de katoenstruiken.

Zo hartverscheurend!
Onder de helm zit vandaag
een krekeltje te tsjirpen.

*

De ochtenwinde -
heel de dag blijft de grendel
op het hek zitten.

De witte chrysant -
zelfs voor het oog gehouden
geen enkel stofje!

*

De ronde herfstmaan -
ik wandel om de vijver,
een hele nacht lang.

*

Tussen de golven
met roze schelpjes vermengd,
struikklaverbloempjes.

*

Op de paddestoel
is een boomblad dat ik niet ken
blijven kleven!

De boom omgezaagd
kijk ik naar de ronde stam:
de maan van vannacht.

In het herfstmaanlicht:
mist aan de voet van de berg,
de rijstvelden zijn dof.

Een bloem onbekend
aan vlinders en vogels:
de lucht in de herfst!

Dieper kleurt de herfst -
en nooit wordt jij een vlinder,
rups in het koolzaad!

De ronde herfstmaan -
kloosterknaapjes naast elkaar
op de tempelveranda.

Nachtelijk maanlicht -
een larve knabbelt stilletjes
een gaatje in de kastanje.

Een malvabloempje
langs de kant van de weg -
mijn paard at 't op.

*

Kom hier en luister
hoe de krekel zit te tsjirpen
in mijn grashutje.

*

Een heel klein beetje
richt de chrysant zich weer op,
nat van de regen.

De maan snelt voorbij
terwijl de regen in druppels
aan de takjes hangt.

De hele familie
met wandelstok en wit haar
bezoekt de graven.

*

Allerzielenfeest -
op de crematieplaats stijgt
ook vandaag rook op.

Verheven is hij
die *niet* door een bliksemflits
tot inzicht geraakt.

*

Een bliksemfilte -
overvliegende reigers
schreeuwen door de nacht.

Bessen vallen neer
en spreuwevleugels klapperen -
wilde ochtendbries!

Wanneer zou hij met
zijn blad de kant bereiken,
dat insekt in slaap?

*

Nieuwe maan vannacht -
eeuwenoude ceders worden
door de storm omhelsd.

Banaan in de storm -
ik hoor heel de nacht hoe de regen
in mijn waskom drupt.

*

In stilte drinken
de monniken hun ochtendthee -
chrysanten bloeien.

Stenen witter dan
die van de Stenenheuvel -
herfstwind is witter.

*

Botten in het veld -
de wind snijdt dwars door me heen
als ik daar aan denk!

*

Een ziedende zeel
Hij strekt zich uit tot Sado,
De Melkweg...

*

Wanneer ik spreek
worden mijn lippen koud
in de herfstwind.

*

Triest horen ze de apen,
maar wat dit kind hen doen,
verstoten in de herfstwind?

*

Het licht van de maan -
vier tempels en vier scholen,
slechts één geloof.

*

Op een kale tak
is een kraai neergestreken,
avond in de herfst.

*

De najjarswind maakt
de begraafplaats van Ise
eens zo griezelig!

Graf, wees ook ontroerd -
mijn stem die om je weent is
de wind van de herfst.

Het bos en de zwijnen
worden haast weggeblazen
door de najaarsstorm!

Een zieke eend daalt
in de kou van de nacht neer -
op reis en in bed.

*

Mist en motregen;
de Fuji valt niet te zien!
Heerlijk is ook zo'n dag.

hij blaast de stenen
van de Asama-vulkaan:
de woeste herfststorm.

Over deze weg
blijkt niemand meer te lopen
in de herfstmaan.

Een helder geluid
weerklinkt tot de Grote Beer:
het vollersblok!

*

Diep in het najaar -
waar zou hij mee bezig zijn,
die buurman van mij?

*

De herfst verlaat ons -
ter geruststelling zijn er
groene sinaasappels.

Afscheid voor Futami -
de strandgaper verlaat zijn schelp;
wij gaan met de herfst.

*

Waarom zou ik me
deze herfst zo oud voelen?
Een vogel in de wolken.

祖仙窟

Toch niet gestorven
en voor het laatst sliep ik op reis!
Einde van de herfst.

We namen afscheid
en eenzaam keek ik hem na ...
de herfstwind waaide.

Winter

'Reiziger' - zo zal
ik nu wel genoemd worden.
Eerste winterbui.

*

Op een dergelijke dag
voelt iedereen zich oud -
de eerste winterbui.

Eerste winterbui -
een regencap lijkt zelfs
de aap te wensen.

Gras is mijn kussen -
maakt de regen ook de hond nat
die jankt in de nacht?

*

Zoveel regen viel
dat de nog verse stoppels
zwart op de velden staan.

Een koude plensbui -
vallen er nu steentjes in
de beek vol kiezel?

De winterse storm
verborg zich in de bamboe -
en kwam daar tot rust.

Koud is het water -
op de rivier kunnen meeuwen
de slaap niet vatten.

De god is er niet -
en alles ligt verlaten,
door herfstblad bedekt.

*

Aan mijn tenen deur
waait de stormwind voor de thee
het boombald bijeen.

*

De krekels tsjirpen
alsof ze het zijn verleerd -
het houtskoolvuur brandt.

De tuin inde winter -
het maanlicht is ragfijn als
het insektenlied.

Geen druppel zullen
de chrysanten laten vallen -
hun dauw bevroren.

Uien liggen
wit gewassen op elkaar
in de winterkou!

*

Een eenzame valk -
blij was ik hem te vinden
bij kaap Irago.

*

Op zee wordt het nacht -
het gekrijs van eenden is
onduidelijk wit.

君圭画

愛汝不買官
百歲一釣竿
飲盡秋江水
如看月睇行

De ochtend breekt aan -
het wit van de witvis is
maar net één duim lang.

*

Oud is de pijnboom
op het gouden kamerscherm -
thuis in de winter.

Een woste stormwind
scherpt de rotsen verder aan,
boven het cederwoud.

*

Roeiriemen slaan de golven
en mijn ingewanden bevrozen -
tranen, deze nacht.

Hoor het hagelen -
als de oude eikeboom
blijf ik dezelfde.

*

Een plechtig geluid
zoals de hagel tikt op
mijn cipresseoed.

Gezouten brasem -
zelfs hun tandvlees is ijskoud
in de viswinkel.

Slapen mocht ik op
de mouw van de vogelverschrikker -
rijp, diep in de nacht.

Nog steeds in leven
vriezen ze tot een klomp ijs -
de zeekomkommers.

De eerste sneeuw -
de blaren van de narcis
zijn juist gebogen.

*

De witte narcis
en 'n wit papieren schuifdeur
spiegelen elkaar.

De waterkruik barstte,
door het ijs van deze nacht
schoot ik wakker!

Zou dit jaar de sneeuw
die wij samen zagen vallen,
opnieuw neerdalen?

Een ochtend met sneeuw,
kalm kauw ik in m'n eentje
op gedroogde zalm.

*

Zwarte kraaien,
die anders zo tegenstaan,
in de ochtendsneeuw!

Bitter is het ijs
waar de waterrat aan knaagt
om zijn dorst te lezen.

*

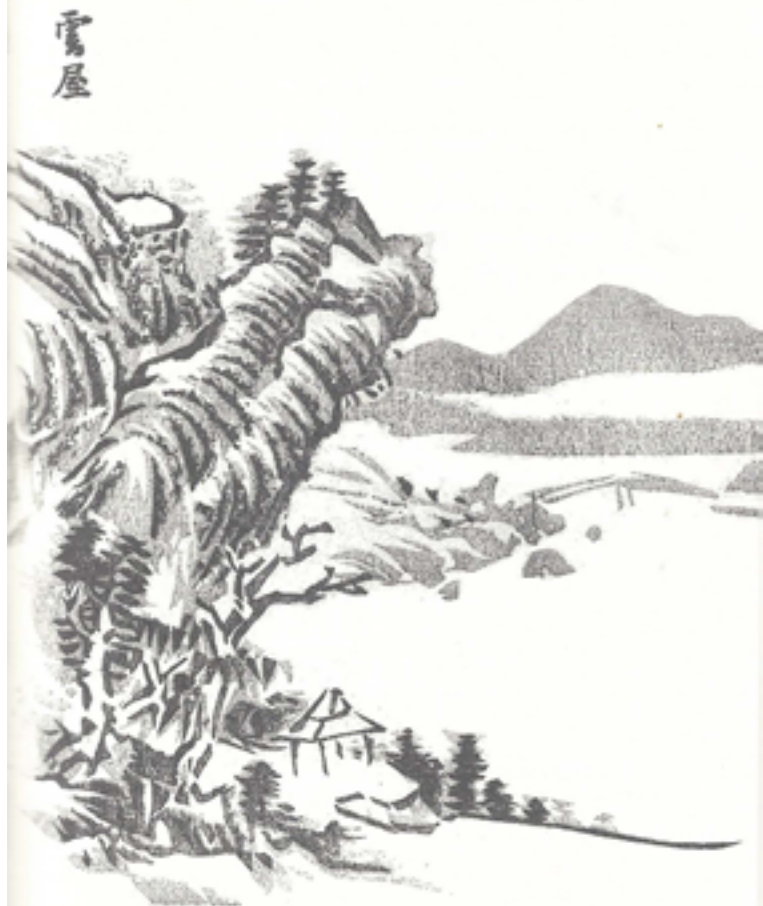
Zelfs een gewoon paard
is een bezienswaardigheid,
's ochtends in de sneeuw.

De tuin aanvegend
vergat hij gewoon de sneeuw -
en ook de bezem.

De winterzon -
vastgevroren op het paard,
mijn eigen schaduw.

Ze springen terug
op Ishiyama's rotsen,
de hagelstenen.

*

Smeulend houtskoolvuur -
op de muur staat de schaduw
van mijn bezoek.

Winterchrysanten -
ze bloeien naast de vijzel,
wit van het rijstmeel.

De grote schoonmaak -
bezig met zijn eigen rek,
de timmerman.

*

Het jaar is ten eind -
nog draag ik mijn bamoehoed
en strosandalen.

Op reis werd ik ziek
doch mijn dromen dwalen nog
op dorre velden.

Een blik in een eeuw
biedt het afgefallen blad
van de tempeltuinen.

*

Noten

Lente

25b Nieuwjaarsdag 1693 en nog dezelfde dwaas.

25d Ter gelegenheid van Bashō's vertrek naar Edo in 1672. 'De eend die voor altijd afscheid neemt', zoals hij zich tegenover zijn vrienden in Iga noemt, is homoniem met 'tijdelijk weggaan'. Bashō vertrouwt dus op een weerzien.

26a Boeddha's leer redt eder wezen. Geschreven bij een tekening van de Kreeft-monnik is de haiku een voorbeeld van zen-humor: de Chinese Kreeft-monnik was verzot op kreeft en ving die elke dag met zijn net - Bashō heeft er witvis van gemaakt.

26c Wanneer de andere bomen nog kaal zijn is de wilg alweer bijna groen. Wilgen worden vaak vergeleken met jonge meisjes en de haiku bevat een woordspeling waarbij de knoppen van de takken staan voor de ogen van een koket meisje.

27d De haiku geeft uitdrukking aan de onveranderlijke eigenschap van wilgen. Voorbeeld van *fueki*.

29c Oorspronkelijk een groet aan de zoon (de loot) van een bekend dichter (de pruimeboom).

30b Bashō bevindt zich buiten het terrein van de tempel van Ise en bemerkt alleen de geur van de bomen.

30c De loomheid van een voorjaarsdag.

30d 's Avonds luidt men de klok voor de avonddienst.

31a Op een stille lentedag lijkt het of de groene wilg met zijn lange takken (zoals zijn naam suggereert: gracieus als een jong meisje) staat te slapen. De fluitende nachtegaal kon zijn ziel zijn.

31c Als een voorbijganger langs een villa komt waar de bomen in bloei staan, raakt hij als vanzelf onder de bekoring van de vrouw die achter het prachtige gordijn van het woonvertrek moet wonen. Bashō's haiku over de liefde hebben niet of nauwelijks betrekking op hemzelf.

31d Het gevoel wanneer men na een lange reis naar huis terugkeert. De haiku bevat een woordspeling: 'zwerfkraai' is iemand die altijd onderweg is, 'oud nest' is de vertrouwde woning.

32a In oorspronkelijke zin een groet aan een geslaagd bankier die zich uit de wereld heeft teruggetrokken. Hij is de eikeboom: onverstoorbaar tussen de bloesems; het wereldse succes.

32d Verschuiven van klank- naar geurgewaarwording. De bloesemgeur lijkt zo sterk dat het is alsof de klok geur in plaats van klank voortbrengt.

33c Een vers met een wat bittere zelfspot. in plaats van deel te nemen aan het dagelijkse leven - de vlinder die op de bloemen zit - moet Bashō zich zo nodig met haiku bezighouden.

35b Als bijschrift kreeg het vers een citaat van een der grondleggers van het neoconfucianisme Cheng Hao (Mingdao) (1032-1085): 'alle dingen hebben hun bestemming'. De haiku doet denken aan de verzen van Kobayashi Issa, een latere haiku-meester.

38b Een boerderijkat krijgt hoogstens wat van de pap die

overblijft, maar misschien is de poes niet alleen daarom zo mager.

38d De pluviëren zijn in het donker hun nest kwijtgeraakt. Ze nestelen op het strand en wellicht heeft de zee de nesten weggespoeld.

39c Kikaku suggereerde voor de eerste regel 'ranonkelstruik' refererend aan de tanka over kikkers en de ranonkelstruiken langs de Ide-rivier. Bashō's benadering is nieuw; hij plaatst het tijdelijke tegenover het eeuwige. Eerst de sprong van de kikker maakt ons bewust van het tijdloze, de oude vijver. De interpretatie dat de kikkersprong symbolisch is voor de kortstondigheid van het menselijk bestaan is onwaarschijnlijk, maar niet onmogelijk.

Bashō's leerlingen hielden ter viering van het ontstaan van dit vers een dichtwedstrijd. Het resultaat hiervan was een bundeltje met veertig haiku, alle over kikkers (*Kawazu-awase*, 1886).

40a *Yamabuki*: ranonkelstruik (*kerria japonica*), heeft vijfbladige gele bloemen en bloeit april-mei.

Zomer

42b Als afweermiddel tegen boze geesten plaatst men op de laatste dag van het jaar koppen van sardientjes boven de ingangen van hun huis. Tijdens het jongensfeest steekt men, eveneens om onheil af te weren, irissen op de dakrand. De haiku verwijst naar de geschiedenis van de even mooie als hooghartige hofdame en dichteres Ono no Komachi (negende eeuw). Toen men jaren na haar

dood haar schedel terugvond, groeiden graspluimen door de oogkassen.

43a Bij de aanleg van de tuinen rond de villa's van de rijken wordt meestal de berg of de heuvel waar men uitzicht op heeft in het ontwerp betrokken. Met de schuifdeuren open is het alsof de berg met zijn frisse groen dichterbij is gekomen.

46c Seta-brug: de lange houten brug over de rivier de Seta waar deze in het Biwameer uitmondt. In de regen zijn de rivieroeveren noch het meer te zien.

47a Zelfportret tijdens een ziekte in 1687.

47b Commentaar bij Shuangzi's uitspraak dat alles in de natuur zijn maat heeft: de uil krijgt kortere pootjes, de kraanvogel lange. Soms houdt de natuur zich niet aan haar eigen 'regels'

48a Volgens het Chinese verhaal is de koekoek (eigenlijk ekster, maar in Japan vertaald als koekoek) de ziel van de vorst die Sichuan voor een watersnood behoedde. Als vogel zong hij zolang dat hij bloedtranen begon te huilen. Waar de druppels terechtwamen gingen rode azaleabloemen bloeien, ook wel 'koekoeksbloemen' genoemd.

48b In de zesde maanmaand houdt men in de rivieren voor de shintō-tempels reinigingsriten.

49a De eilanden in de baai van Matsushima.

49d In de tempel aan de baait van Suma bewaart men de fluit van de jonge en fijngevoelige Atsumori. In de oorlog tussen de Taira en de Moinamoto zag de ruwe Kumagai zich gedwongen hem te doden.

Op Atsumori's lichaam vond hij de fluit waarop hij 's ochtends in het kamp van de Taira had horen spelen. Uit

wroeging werd Kumagai monnik.

50a Afscheid nemen betekent dat men iets verliest; in zekere zin sterft men.

50b Geschreven naar een dichtrege; van Du Fu. Waar eens een tak van de Fujiwara-familie een kapitaal kasteel bouwde, groeit nu slechts gras.

50c Het huisje van een kluizenaar.

51b Afscheidsvers: bedankt voor de goede zorgen. De pioen heet ook wel het 'rijk en nobel kruid'.

51c Deutzia-bloemen: bruidsbloem(*deutzia scabra*). een struik die in juni-juli witte trosvormige bloemen draagt. De wilgetakken hebben nu zoveel blad dat hun groen donker van kleur is.

51d In de ondiepe zee dringt het maanlicht van de korte zomernacht nog juist tot de bodem door. Onbewust van het lot dat hem wacht, zit een octopus te dromen in de kruik die de vissers de volgende dag zullen ophalen. Ook de mens laat het leven al dromend aan zich voorbijgaan.

54d Met een bootje wordt in de baai van Kisakata aangelegd bij de kersenboom waar reeds Saigyō verkoeling vond. Het schuim op de golven wordt in het Japans 'bloesem' genoemd.

55a Het bezwaard gemoed bij een definitief afscheid als dat van Kusunoki (Kamferboom) en zijn elfjarig zoontje voordat Kusunoki in 1336 werd verslagen en zelfmoord pleegde.

55c Gezegd van een kluizenaar: uw leven is pretentieloos en zuiver als dat van de kaarsjes van de kastanjeboom naast uw huisje.

56a In het Japans zijn 'zingen' en 'hailen' homoniem. De

平安養魚圖

vogel snikt omdat de zomer alweer voorbij is.

56c Het genieten van de avondkoelte. De roze anjers staan langs de kiezelbedding van een beekje.

57b De opwinding van de toeschouwers wanneer ze 's nachts de vuren zien waarmee de vissers de vis naar hun boten lokken. Op de rand van de boten staan de aalscholvers klaar om in het water te duiken en hen op te slokken. Een ring om de nek belet de vogels de vis door te slikken en ze moeten deze aan de vissers afstaan. Bashō denkt echter al aan het wat treurige gevoel dat zal ontstaan wanneer de vissersboten wegvaren en alles weer voorbij is.

Herfst

59c De kop van een kat van papier-maché zit los zodat deze met de wind heen en weer kan bewegen.

60c De kleine bloempjes van de cymbidium-orchideeën verspreiden een delicate geur. Geschreven in een theehuis voor een vrouw met de naam Chō (Vlinder).

61a Door de zware bloemengeur tijdens het Chrysantenfeest ziet Bashō de talrijke boeddhabeelden in de half-duistere tempels van het oude cultuurcentrum Nara voor zich.

62a Volgens het verhaal wist in China een page van een vorst uit de Zhou-dynastie door het drinken van chrysantendauw een leeftijd van honderd jaar te bereiken. Zo lijkt ook de tere vlinder de herfst door te komen.

62b De schuwe kwartels zijn opgeluht dat de valken heb in het donker niet meer heeft kunnen zien.

62c Van oudsher kijkt men met vrienden naar de volle

maan in de achtste en negende maand van de maankalender.

64a De genoemde krekelloort heet tegenwoordig 'garnaalkrekkel'. Het is een geelbruine, twee centimeter lange op garnalen lijkende, springerige krekkel.

65a In de tempel waar de helm wordt bewaard van Sanemori, de grijze held die in 1183 sneuvelde in de oorlog tussen de Taira- en Minamotoclans.

65c Lofdicht op de persoon van haikudichteres Sonome.

65d Zichzelf en de tijd vergetend: de stilte van de eeuwige tijd; als bij de sprong van een kikker (39c).

66a Reeds Saigyō noemt de roze schelpjes, zo groot als een vingernagel, die op het strand van Ino zijn te vinden. *Hagi*: 'struikklaver', (*lespedeza bicolor*), bloeit in de herfst met roze of witte bloemen.

68a Malve (*hibiscus syriacus*) is een op het kaasjeskruid gelijkende wilde plant.

68b Strikt genomen maakt de *minomushi* geen geluid, maar het vermeende gertsjirp van dit insect werd een beeld voor de droevige stemming van de herfst.

69a Bashō met zijn familie tijdens het Bon-festival, het boeddhistisch Allerzielenfeest, vlak voor zijn eigen dood.

69c Met een oppervlakkig begrip van zen moet men zich bij het zien van een bliksemflits niet inbeelden *satori* te bereiken, het momentaan inzicht in de vergankelijkheid van het bestaan.

70b Huo Di vond de boot uit toen hij een spin op een blad over het water zag drijven.

70d Bashō in zijn huisje in Fukagawa. Het lekken van het dak is reeds in de Chinese poëzie een beeld voor een-

zaamheid.

71b De witte stenen rond de door Bashō bezochte tempel zijn nog witter dan de befaamde rotsen nabij het Biwameer waar de Stenenheuveltempel op staat. De zinsbouw van dit eigenlijk onvertaalbare vers suggereert nog een tweede vergelijking: witter dan de stenen in de herfstwind. Het voelen van de koude wind doet Bashō de ‘witheid’ van de rotsen opmerken.

71c In Bashō’s tijd is een reis vaak een gevaarlijke onderneming en is het mogelijk dat van de reiziger enkel verbleekte botten overblijven. Dit is het openingsvers van zijn eerste reisverslag.

71d Het eiland Sado is een oud verbanningsoord. De haiku, afkomstig uit *Het smalle pad naar het Hoge Noorden*, is ook bekend als een zelfstandig vers met als onderwerp het ‘Tanabata-feest’. Op de nacht van de zevende van de eerste herfstmaand vormen eksters met hun vleugels een brug over de melkweg. Het liefdespaar van de sterrenhemel, de herdersjongen (de ster Atair) en de weefster (de ster Wega) kan daarop bij elkaar komen. ‘Een ziedende zee’ geeft de haiku een sombere toon: gaat het nu ook nog regenen dan moet het Tanabata-paar opnieuw een jaar wachten. Andō Tsuguo brengt dit vers in verband met de renga structuur van *Het smalle pad* die op deze plaats in het relaas een episode over liefde verlangt.

72a Deze haiku werd een Japans spreekwoord met betekenis ‘spreken is zilver, maar zwijgen is goud’.

72b In de Chinese poëzie is een gevoel van verdriet en verlatenheid - in het bijzonder opgeroepen door het gekrijs van de gibbons op de rotsen aan weerszijden van de

stroomversnellingen in de Tangzi - een veelvoorkomend thema. uit zijn reisverslag blijkt dat Bashō niet meer wist te doen dan het in de steek gelaten kind wat eten toe te werpen.

72c De Zenkōji, een oud en groot tempelcomplex in Nagano, bood onderdak aan de Jishu, Tendai en Jōdosecten. De laatste twee scholen betwistten elkaar voortdurend het bezit van deze plaats.

72d ‘Kraaien in de herfst op kale takken’ was reeds lang een bekend thema in de inkschilderkunst en ook in de renga-literatuur komen vergelijkbare regels voor. Toch is dit vers uit 1680 een doorbraak in de haiku-poëzie.

73d Verkouden op bed aan het Biwameer in 1690. Bovendien het meer kan een eend zijn soortgenoten niet meer bijhouden.

74d Men bereidt zich op de winter voor door in de herfst kleding te kloppen en zo de stof zacht en glanzend te maken.

75a Ook vroeger al leefde men langs elkaar heen. Op een stille herfstdag vraagt Bashō zich af waar zijn buurman eigenlijk van leeft daar hij geen enkel geluid van enige activiteit bij hem hoort.

75c Een door zijn woordspeling wat opuderwetse haiku. Futami is bekend om een bepaald schelpdier. *Futa* slaat echter ook op de kleppen van de schelp. In gezelschap van de herfst vertrekt Bashō naar Ise waar Futami ligt, zijn vrienden blijven achter. Het afscheid van vrienden is alsof het schelpdier van zijn omhulsel wordt losgescheurd.

80a Het is winter en een nieuwe reis wacht.

80d De reiziger heeft het hoofd te rusten gelegd op een provisorisch kussen van gras.

82a Bashō keert na lange afwezigheid terug naar zijn huisje in Edo. Het is de tiende maanmaand die de 'maand dat de goden afwezig zijn' heet. De goden zijn dan in de grote tempel van Izumu in vergadering bijeen.

82b De armoede waarnder Bashō gebukt ging ten hij in 1680 in Fukagawa woonde.

83b *Nubuka* zijn enorme uien van bijna dertig centimeter.

83c Kaap Irago is vanouds beroemd om zijn valken. De valk in dit vers is echter ook de vriend die als straf voor bedrog hier naar toe was verbannen en met wie Bashō nu een weerzien heeft.

86a De befaamde witvis van Kuwana werd 's winters gevangen waneer hij nog maar één duim lang was.

86c De steil oprijzende rotsformatie op de met een dicht cederwoud begroeide berg waar de Horaiji-tempel staat, dichtbij Shinshiro in Chiba.

87a Nadat Bashō zijn herbouwde kluizenaarswoning had betrokken.

88b Het groene blad van de oostaziatische witte trosnarcissen komt 's winters al uit de grond te voorschijn. Ze bloeien vaak nog voor het voorjaar is aangebroken.

89b In het bijschrift van deze haiku zegt Bashō dat welgestelden vlees eten en dat personen met ambities voorlopig nog tevreden zijn met grof voedsel. Voor hem is er

armoede, maar hij is daar trots op.

89d Een voorbeeld van het gebruik van de klassieken. Aan de karaktercombinatie van het woord voor 'waterrat' (oorspronkelijk *tupir*) te herkennen als een verwijzing naar een citaat van Zhuangzi: 'de waterrat (*tupir*) drinkt uit de rivier, maar niet meer dan om zijn dorst te lessen'. Volgens het verhaal wees in de grijze oudheid de kluizenaar Xu You met deze woorden het aanbod over China te gaan regeren van de hand; hij was tevreden met zijn bestaan. In het huisje in Fukagawa is Bashō voor water aangewezen op de waterverkopers die op de rivier varen. Hij heeft dorst, maar de waterkruik is bevroren. Toch is ook hij tevreden met zijn leven.

90b Bij een schildering van de Chinese monniken Han Shan, gewoonlijk afgebeeld met een sutra in de hand, en She De die meestal een bezem vasthoudt. De ik-loze activiteit in de zin van zen.

90d Zie de noot bij nr. 71b.

92c Halverwege de laatste maand van het jaar houdt met het 'roet vegen', de grote schoonmaak, waarbij het hele huis wordt opgeruimd. De timmerman heeft nu pas tijd voor zichzelf.

93b Bij het bezoek aan een tempel die juist een eeuw bestond. Het tijdloze ontwaart men in het vergankelijke.

Bibliografie

Abe Kimio, *Matsuo Bashō*, Yoshigawa Hirobumikan, Tokyo 1961 (biografie)

Andō Tsuguo. *Bashō*, Chūō Kōron, Tokyo 1979; 1988 (essays)

Blyth, R.H. *Haiku*, 4 vol., Hokuseido, Tokyo 1949 - 1952 (meermaals herdrukt standaardwerk).

Hellemans, Karel. *Tanka, haiku en senryū - Inleiding tot de Japanse poëzie*, Van Gorcum, Assen/Orion, Brugge 1980

Keene, D. *World within walls, Japanese literature of premodern era 1600 - 1867*, New York 1976; 1978

Kon Eizō. *Bashō kushūm* Shinchō Nihon Koten Shūsei, Tokyo 1982.

Nakamura Shunjo. *Bashō haikushū*, Iwanami, Tokyo 1970; 1988

Nakamura Gishū. *Bashō'an Tōsei*, Chūō Kōron, Tokyo 1975; 1980 (litteraire biografie)

Otani Tokuzō & Nakamura Shunjo, *Bashō kushū*, Nihon

Koten Bungaku Taikei, Iwanami, Tokyo 1957.

Peng Enhua, *Riben paiju shi* (Geschiedenis van de Japanse haiku), Shanghai 1983

Stryk, Lucien. *On love and barley: Haiku of Basho*, Penguin Books 1985 (nogal slordige vertalingen).

Tooren, J. van. *Haiku - Een jonge maan*, Meulenhoff, Amsterdam 1973; 1989

Ueda Makoto. *Matsuo Basho*, Kodansha, Tokyo 1970; 1982 (Engelstalige uitgave).

Vande Walle, W. *Basho, dichter zonder dak*, Peeters, Leuven 1985 (uitstekende essays en vertalingen uit het Japans van Bashō's reisverhalen).

Vroomen, N. & Ridder, L. de *De zomermaan en andere Japanse kettingverzen*, Meulenhoff, Amsterdam 1984 (vertalingen van drie *kasen*).

Yuasa, N. 'The sound of water', in W. Radice and B. Reynolds (ed.) *The translators art, essays in honour of B. Radice*, Penguin Books 1987 (essay over de haiku 'De oude vijver').

Enkele uitspraken van Bashō (1644 - 1694)

Het is belangrijk zich eerst af te stemmen op het waarachtige en pas dan terug te keren naar de dagelijkse werkelijkheid, die te ondergaan en daar het ware en het schone te vinden.

Wij moeten niet vergeten dat alles was we ieder ogenblik doen invloed heeft op ons eeuwige zelf, onze poëzie.

Alle achte kunstenaars maken de vier seizoenen tot hun vrienden en leven mee met de veranderingen in de natuur. Waar zij ook kijken zien zij bloesems; waar hun gedachten ook dwalen zien zij de maan. Wanneer de vormen die u schept geen sloesems zijn bent u een barbaar, en wanneer uw hart niet is als de maan bent u een dier. Bevrijd u van het barbaarse en dierlijke, volg de natuur en keer tot haar terug.

Leer over de pijnboom van de pijnboom en leer over de bamboe van de bamboe.

Ik voel me ziek, maar het is slechts een afkeer van de maatschappij. Vroeger wilde ik graag een vaste aanstelling, een eigen stukje grond, of verlangde ik er naar in een klooster te leven. Toch bleef ik zwerven, als een wolk op de wind, enkel om de schoonheid van bloemen en vogels in verzen te vangen.

春心